
SUVERENITA ŠTÁTU A HUMANITÁRNA INTERVENCIA STATE SOVEREIGNTY AND HUMANITARIAN INTERVENTION

---

*Stanislav Mráz*¹

Článok poukazuje na koncepcie narušenia štátnej suverenity. Skúma či ľudské práva patria výslovne do oblasti vnútroštátnych záležitostí štátu alebo do medzinárodného záujmu svetového spoločenstva. Autor hovorí, že ak by bolo humanitárnej intervencii udelené uznanie zo strany práva, mohla by byť dôvodom pre nekonečné možnosti výberu použitia ozbrojenej sily v prípadoch humanitárnej nutnosti čo znamená, že za situácie, kedy by sa politický prospech zhodoval s existenciou humanitárneho základu pre intervenciu, by mohlo dôjsť k záveru, že za každých okolností je nevyhnutná zložka humanitárnej intervencie naplnená.

Kľúčové slova: humanitárna intervencia, suverenita štátu, ľudské práva, vnútorné záležitosti štátu, následky intervencie a jej zneužitie, globalizácia.

The present article addresses the concepts of violation of state sovereignty. It examines whether human rights explicitly adhere to the sphere of internal affairs of states or to the sphere of international interest of global society. The author states that had the humanitarian intervention been accepted by law, it would provide limitless options to use military power in cases of humanitarian necessity. It would mean that in a situation in which political advantage would coincide with the existence of a humanitarian cause for intervention, a conclusion could be drawn that the inevitable precondition for a humanitarian intervention is met in all circumstances.

Key words: humanitarian intervention, state sovereignty, human rights, internal state affairs, consequences of intervention and its abuse, globalization.

JEL: K33

---

¹ Prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc. Katedra medzinárodného práva, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, e-mail: stanislav.mraz@euba.sk

1 FAKTORY PRISPIEVAJÚCE K NARUŠENIU ŠTÁTNEJ SUVERENITY

Navzdory dôležitosti spojenej so suverenitou v medzinárodnom právnom systéme, vývoj za posledných šesť dekád postupne, ale nevyhnutným spôsobom mení pôvodný koncept suverenity. Zmeny v právnej interpretácii normy zakotvenej v čl. 2(7) Charty OSN ako aj celkového konceptu štátnej suverenity sú výsledkom faktu, že materiálne podmienky, na základe ktorých je suverenita vykonávaná sa výrazne menia od roku 1945. Vývoj v oblasti ľudských práv má ďalekosiahli dopad na zásadu štátnej suverenity, ktorá bola kľúčovým elementom Charty OSN v čase jej prijímania, ďalej rozsiahly proces internacionalizácie (ktorým je narastajúci význam medzinárodných dohôd, členstva v medzinárodných organizáciách, ekonomická previazanosť ako aj narastajúca úloha medzinárodných mimovládnych organizácií či médií) výrazným spôsobom redukuje prejav štátnej suverenity v praktickom význame slova. Tieto faktory prepojené so zmenou charakteru ozbrojených konfliktov a to predovšetkým po zmene, ktorá nastala koncom studenej vojny a zmenou postojov štátov vo vzťahu k intervencii vytvára kumulatívny efekt v potrebe nájsť vhodný balans medzi zákazom použitia sily štátmi a ľudskými právami. Táto potreba nájdania vhodného balansu sa v súčasnom medzinárodnom práve prejavuje viac ako kedykoľvek predtým.

Internacionalizácia ľudských práv. Po prvé, suverenita vo svojom klasickom význame trpí na základe narastajúcej internacionalizácie ľudských práv. Obrovský nárast podstaty práva ľudských práv za posledných niekoľko dekád má za následok vyňatie otázky ľudských práv z pod domény suverenity jednotlivých štátov a základné ľudské práva a slobody sú teraz v záujme medzinárodného spoločenstva ako celku. Štáty vstupujú do zmlúv alebo preberajú záväzky dodržiavať ľudské práva podľa obyčajového medzinárodného práva čo má za následok narastajúci vzťah medzi ľudskými právami a právom na intervenciu na humanitárnom základe (Kwakwa 1994, s. 19). V súčasnosti v rozpore s predchádzajúcimi obdobiami povinnosť dodržiavať ľudské práva je zodpovednosť, ktorá má väčšiu prioritu nad zásadou suverenity a vnútroštátnymi záležitosťami štátu (Brownlie 1998, s. 564-580). Po dlhú dobu bolo s ľudskými právami zaobchádzané ako so záležitosťami, ktoré patria výlučne do právomoci štátov. V súčasnosti sú ľudské práva uznané za časť medzinárodného práva s inštitucionálnou štruktúrou zahŕňajúcou podstatné definovanie ľudských práv a mechanizmov na vynútenie týchto práv. Z toho dôvodu môžeme hovoriť o rozsiahlej internacionalizácii ľudských práv. Univerzálny charakter ľudských práv je jasne deklarovaný v názve prvého celosvetového dokumentu o ľudských právach, Všeobecná deklarácia ľudských práv, a vyjadrený v jej preambule, ktorá opisuje deklaráciu ako „minimálny štandard pre všetky národy“. Všeobecnosť doktríny znamená, že ľudské práva odstraňujú ekonomické, geografické, politické, sociálne a kultúrne bariéry. Sú

univerzálne a spoločné. Od prijatia Všeobecnej deklarácie ľudských práv bolo pod záštitou OSN prijatých množstvo ďalších inštrumentov ochrany ľudských práv dotýkajúcich sa všetkých aspektov ľudského života. Šesť základných ľudsko-právnych zmlúv OSN predstavuje Dohovor o obmedzení všetkých foriem rasovej diskriminácie (UNGA Res 2106, XX), Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (UNGA Res 2200, XXI), Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (zo dňa 16.12.1966), Dohovor o obmedzení všetkých foriem diskriminácie žien (UNGA Res 34/180), Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu a trestaniu (UNGA Res 39/46) a Dohovor o právach dieťaťa (UNGA Res 44/25). Ďalšími dôležitými dohodami OSN o ľudských právach je Dohovor o genocíde a Dohovor týkajúci sa právneho postavenia utečencov. Viedenská deklarácia o ľudských právach z roku 1993 posunula charakter univerzálnosti ďalej vo vyjadrení, že „ľudské práva a základné slobody sú prirodzeným právom každého človeka“ a „univerzálnosť povahy týchto práv a slobôd je nesporná“ (UN Doc A/CONF 157/23). Deklarácia taktiež vyhlasuje, že všetky ľudské práva sú univerzálne a že „medzinárodné spoločenstvo musí zaobchádzať s ľudskými právami rovnocenným spôsobom na rovnakom základe a s rovnakým dôrazom. Internacionalizácia ľudských práv sa tiež rozširuje do oblastí, ktoré boli rezervované pre hospodárske záujmy štátov, ako je napr. Európska únia, v ktorej európske štáty postupujú časť svojej suverenity prospech integrácie, ľudských práv a regionálneho vývoja. V Afrike Africká charta ľudských práv a práv národov bola ratifikovaná všetkými africkými štátmi a teda tento zakladajúci akt predstavuje nové vytvorenie Africkej únie. Jej zakladajúci akt explicitne dovoľuje Únii zasahovať (vojensky) v záujme zastavenia alebo zabránenia v situáciách genocídy, vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti v členských štátoch únie (Zakladajúci akt AU, čl.4). Množstvo zásad vychádzajúcich z ľudsko-právnych nástrojov OSN alebo jednotlivých regiónov sú kodifikované v národných listinách ľudských práv, čo je ďalším dôkazom univerzálnosti týchto ľudských práv. Ľudské práva sa postupne stávajú „zdieľanou zodpovednosťou“ tak štátov ako aj medzinárodného spoločenstva. Štáty zostávajú primárne zodpovedné za zaistenie ľudských práv za účasti rozvinutého monitorovacieho systému ochrany ľudských práv.

Globalizácia. Druhý faktor, ktorý prispieva k narušeniu štátnej suverenity súvisí s prudkým nárastom, za posledných niekoľko dekád, globálnej vzájomnej prepojenosti a predstavuje ho proces globalizácie (García 1997, s. 56). Zmeny na svetovej scéne výrazne narušili hranice medzi národnými ekonomikami a svetovými ekonomikami, ktoré nikdy neboli tak úzko integrované v mnohých smeroch ako je tomu dnes (Kwakwa 1994, s. 19). Fenomén globalizácie dáva prednosť pohľadu existujúcej jednoty v otázkach

sociálnych, ekonomických, politických, kultúrnych a environmentálnych a formuje tak svet do podoby jedného spoločenstva, kde život a aktivity každej osoby sú ovplyvňované druhými a to naprieč svetadielmi. Hoci globalizácia nie je výslovne novým fenoménom, posledné desaťročie 20. storočia bolo svedkom ohromnej akcelerácie tohto procesu. Globalizácia teraz viac ako kedykoľvek predtým zvyšuje možnosť kontaktov medzi ľuďmi cez národné hranice v oblasti ekonomickej, technologickej, kultúrnej. Globalizácia v jej súčasnej podobe je výsledkom vzájomnej interakcie niekoľkých faktorov. Po prvé, sa tu objavil nový globálne prepojený trh tovarov a služieb. Po druhé, v globálnom poriadku sa na scéne objavili noví aktéri. Štáty tak viac už nepatria medzi primárnych aktérov. Ďalšie entity ako nadnárodné spoločnosti vstúpili na medzinárodnú scénu s integrovanou produkciou a trhovým systémom. Svetová obchodná organizácia, nadnárodná organizácia s autoritou donútiť národné vlády konať v súlade s dohodnutými pravidlami, Medzinárodný trestný súd pri zohrávaní úlohy „globálnej“ trestnej spravodlivosti, obrovský nárast mimovládnych organizácií ako aj prebujnosť regionálnych organizácií ako napr. Európska únia, Africká únia sú teraz aktívnymi aktérmi vo svetových záležitostiach. Po tretie, potreba nových pravidiel a noriem, ktoré zahrňujú trhovú politiku vo svetovom meradle s väčšou privatizáciou a liberalizáciou ako predtým, ľudsko-právne dohovory zasahujúce do oboch oblastí a množstvo environmentálnych dohovorov. Po štvrté, existencia rýchlejších a lacnejších prostriedkov komunikácie ako fax, mobilný telefón, elektronická pošta, internet, atď. Všetky vyššie zmienené faktory svojou kombináciou vyústili do troch následkov: nižšia spotreba času, zmenšenie priestoru a odstránenie hraníc (UNDP, 1999, s.33). Tieto tri faktory vedú k narušeniu klasickej doktríny štátnej suverenity.

Úloha médií a informačných technológií. Tretí faktor napomáhajúci k narušeniu konceptu štátnej suverenity je revolučný vývoj v telekomunikáciách a technológiách, ktoré sú taktiež prepojené s problematikou ľudských práv. Táto revolúcia obmedzila kontrolu, ktorú vlády vykonávali nad dostupnosťou a šírením informácií.

Individualizácia v medzinárodnom práve a noví aktéri na medzinárodnom poli. Štvrtý faktor vedúci k narušeniu štátnej suverenity sa týka narastajúcej účasti jednotlivcov, medzinárodných vládných organizácií, medzinárodných mimovládnych organizácií a ďalších neštátnych aktérov na medzinárodnom poli. Následkom je skutočnosť, že rešpekt pre suverenu a jurisdikciu obmedzenú hranicami sa postupne presúva z teórie absolútnej suverenity k teórii „suverenity, ktorá nemá kľúčové postavenie“. V oblasti medzinárodného práva je prijatých množstvo dohovorov, deklarácií o zásadách a iné ľudsko-právne nástroje, ktoré definujú úlohu jednotlivca na medzinárodnom poli. Ďalej je možné narastajúcu úlohu jednotlivcov v

medzinárodnom práve deklarovať ustanoveniami, ktoré sa týkajú možnosti jednotlivca podávať sťažnosti v rámci mechanizmov vytvorených Opčným protokolom I. Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, Dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, Dohovoru proti mučeniu a inému krutému, neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu a Opčného protokolu Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien. Medzinárodné právo je tradične definované ako právo upravujúce vzťahy medzi štátmi. Táto definícia je modifikovaná vývojom v medzinárodnom práve, ktorý postupne udeľuje jednotlivcom práva a povinnosti a teda spôsobilosť konať na medzinárodnom poli. Príkladom takéhoto vývoja je oblasť medzinárodného trestného práva, ktoré zaväzuje jednotlivcov nepáchať medzinárodné zločiny a chráni ich pred páchatelmi takýchto medzinárodných zločinov. Na tomto základe Rímsky štatút MTS ustanovuje individuálnu trestnú zodpovednosť (čl. 25) a od tejto zodpovednosti nemôže byť upustené ani v prípade, ak je osoba hlavou štátu alebo predstaviteľom vlády (čl.27). V súlade so zásadou individuálnej trestnej zodpovednosti podľa Štatútu Medzinárodného trestného tribunálu pre Rwandu (čl. 6) odsúdil Jeana Kambanda, bývalého predsedu vlády Rwandy pre genocídu k doživotnému väzeniu (ICTR-97-23-S). Aktérmi na medzinárodnom poli už dnes nie sú len štáty ale tiež nadnárodné spoločnosti a medzinárodné organizácie. V skutočnosti zo 100 najväčších ekonomík sveta iba 49 z nich sú štáty, zatiaľ čo zostávajúcich 51 predstavujú nadnárodné spoločnosti. Individualizácia medzinárodného práva taktiež vedie k vzrastajúcemu argumentu pre zodpovednosť nadnárodných spoločností a ďalších nešťatných aktérov pre porušovanie ľudských práv. V rovnakom čase individualizácia ľudských práv ovplyvňuje narastajúcu úlohu mimovládnych organizácií pre zdôrazňovanie vynucovania ľudsko-právnych noriem stanovených systémom OSN ako aj regionálnymi mechanizmami ochrany ľudských práv.

Zmena charakteru ozbrojených konfliktov. Piatym a jedným z najväčších faktorov, ktorý prispieva k úpadku koncepcie štátnej suverenity je zmena charakteru ozbrojeného konfliktu. Účasť medzinárodného spoločenstva v násilných konfliktoch a humanitárne krízy výrazne vzrástli od konca studenej vojny. V tom istom čase dochádza aj k zmene svetového bezpečnostného systému. Zatiaľ čo studená vojna bola poznamenaná rivalitou medzi supervelmocami, množstvo krajín si teraz uvedomuje, že už nie sú podstatou strategickej dôležitosti niekdajších „nepriateľov“. Následkom tohto stavu vecí, kde priamy záujem veľmocí je nižší vo vzťahu k ozbrojeným konfliktom, čo má za následok, že niektoré štáty sa dištancujú od konfliktov, alebo sú na pokraji takéhoto konania. Ako následok je fakt, že vlády niektorých štátov pristupujú ku krutým represívnym opatreniam v snahe udržať národnú jednotu. Ozbrojené konflikty od skončenia studenej vojny taktiež strácajú tradičné rozlíšenie medzi

vnútroštátnym a medzinárodným konfliktom. Konflikt v rámci štátu často vedie ku konfliktom medzi štátmi a naopak. Tento zmenený charakter konfliktov znamená jednak prechod od tradičného chápania vojenského resp. ozbrojeného konfliktu medzi štátmi a zároveň umožňuje vznik asymetrického ozbrojeného konfliktu. Zároveň to má za následok, že nie je možné uplatniť tradičné diplomatické prostriedky intervencie tam, kde je obyvateľstvo vystavené vyvražďovaniu zo strany ich vlastných vlád. Ekonomické sankcie majú taktiež iba obmedzený účinok a ich vplyv sa stáva zjavný až po dlhšom období, zatiaľ čo ochrana pred genocídou alebo rozsiahlym vyvražďovaním obyvateľov si vyžaduje rýzny a rýchly zásah. To znamená, že vojenská intervencia je často jediným spôsobom ako zabrániť katastrofe, a to samozrejme podstatným spôsobom narušuje princíp štátnej suverenity tak, ako bol tradične formulovaný. Na základe toho je možné konštatovať, že hoci štáty neustupujú zo svojej pozície, kombinácia faktorov globalizácie, úlohy médií a informačných technológií, individualizácie v medzinárodnom práve, nových aktérov na medzinárodnom poli a zmena charakteru ozbrojených konfliktov vedie k podstatnému narušeniu klasickej koncepcie doktríny štátnej suverenity.

2 SUVERNITA AKO ZODPOVEDNOSŤ – DÔSLEDOK SÚČASNÉHO VÝVOJA

Následkom porušenia doktríny štátnej suverenity v súvislosti s problematikou humanitárnej intervencie je potreba interpretácie existujúcich noriem suverenity v kontexte zmien, ku ktorým dochádza od obdobia vytvorenia noriem Chartou OSN. Takáto interpretácia môže viesť k nájdeniu právneho základu pre humanitárnu intervenciu v zmluvnom a obyčajovom medzinárodnom práve, ktoré sú v rozpore s kodifikovanou doktrínou štátnej suverenity (majúc za následok nezasahovanie a nepoužitie sily). V súčasnosti sa na štátnu suverenitu nazerá z pohľadu zodpovednosti. Ak sa štát pripojí k univerzálnej medzinárodnej organizácii, akou je OSN, vytvára predpoklad, že tento štát je sám o sebe zodpovedným členom medzinárodného spoločenstva. Štát vystupuje ako suverén, čo zahŕňa podmienku, že bude konať zodpovedne a ochraňovať bezpečnosť, životy a blaho vlastného obyvateľstva. Ak štát zlyhá v jeho primárnej povinnosti chrániť svojich obyvateľov, táto zodpovednosť sa presúva na medzinárodné spoločenstvo, ktoré môže použiť všetky prostriedky k ochrane základných práv v mene ľudskosti (Medzinárodná komisia pre intervenciu a štátnu suverenitu /ICISS/, 2001, s. 13). „Prechod“ zodpovednosti vychádza zo základu, že štát, ktorý nemôže ochraňovať základné práva jeho populácie spôsobuje prechod tejto zodpovednosti na medzinárodné spoločenstvo. Je dobré spomenúť, že humanitárna intervencia je iba jedným zo spôsobov, ktorým medzinárodné spoločenstvo môže opätovne ustanoviť suverenitu v krajine, kde dochádza k rozsiahlemu porušovaniu ľudských práv.

3 ZÁVER

Jednou z najväčších výziev pre medzinárodných právnikov do budúcnosti je efektívne zameranie sa na konceptuálny konflikt, ktorý sa odráža v dvoch proti sebe stojacich zásadách v Charte OSN; suverenita a ľudské práva. Táto kontradiktórnosť je zrejmá z nasledujúcich otázok: Patria ľudské práva výslovne do oblasti vnútroštátnych záležitostí štátu alebo do medzinárodne chráneného záujmu svetového spoločenstva? Kto má nadradenú právomoc nad nescudziteľnými ľudskými právami, štát alebo medzinárodné spoločenstvo? Okrem toho tu neustále pretrváva napätie medzi hodnotami mieru a spravodlivosti, stability a zmeny, ktoré taktiež musia byť vzaté do úvahy. Tieto otázky poukazujú na pokračujúce konceptuálne narušenie štátnej suverenity v prospech ľudských práv. Dôsledkami takéhoto vývoja je zmena v chápaní obsahu suverenity tak, ako bola kodifikovaná množstvom dokumentov na poli medzinárodného práva. Zároveň suverenita narastá v otázke zodpovednosti vlády za ochranu práv jeho obyvateľstva. Zlyhanie ochrany týchto práv presúva zodpovednosť na medzinárodné spoločenstvo, ktoré je oprávnené zabezpečiť takúto ochranu rôznymi prostriedkami vrátane humanitárnej intervencie. Na tomto mieste je potrebné sa tiež zmieniť, že kritika humanitárnej intervencie nevychádza len čisto z právneho základu. Tento „útok“ tiež pozostáva z niekoľkých politických námietok, ktoré sa používajú proti akejkoľvek podpore humanitárnej intervencie. Hoci tieto námietky nemožno považovať za podstatný *modus operandi* pre určenie statusu humanitárnej intervencie v medzinárodnom práve, úloha takýchto politických postojov nemôže byť odmietnutá ani ignorovaná z pohľadu práva. Každá z týchto námietok vytvára z humanitárnej intervencie objekt kritiky. Niektorí vedci, ktorí nazerajú na humanitárnu intervenciu ako protiprávnu v medzinárodnom práve, často argumentujú, že jej použitie zvyšuje „možnosti zneužitia použitej sily a dlhotrvajúceho účinku narušujúceho medzinárodný normatívny systém, ktorý ho uvádza do zlého svetla (Kritsiotis, D., s. 1020). Ak by humanitárna intervencia bola akceptovaná, štáty by sa tak mohli pustiť „do heroických misií“ pre záchranu toho, čo oni považujú za ohrozené obyvateľstvo, ale v skutočnosti by bola používaná ako dôvod k zakrytiu skutočného použitia sily z dôvodu alternatívnych a pochybných ambícií štátu. Je potrebné jednoznačne konštatovať na základe doterajšieho vývoja, že humanitárne dôvody zásahu je jednoduché proklamovať. Taktiež je možné argumentovať, že ak by humanitárna intervencia bola tolerovaná právom, mohla by sa stať „vstupnou bránou“ pre intervencie tvrdením, že porušovanie ľudských práv je v skutočnosti bežnou záležitosťou a vytvorila by predpoklad, aby každá potencionálna situácia umožnila štátu intervenovať na území iného štátu. Je možné pristúpiť k tvrdeniu, že ak by bola humanitárna intervencia výslovne akceptovaná zo strany práva, mohla by byť úvodom pre nekonečné možnosti

výberu použitia ozbrojenej sily v prípadoch humanitárnej nutnosti a tento obrat by vystavil nebezpečenstvu kľúčové príbuzné vzťahy medzi medzinárodným právom a pravidlami práva. To znamená, že za situácií, kde by sa politický prospech zhodoval s existenciou humanitárneho základu pre intervenciu (intervencia vo Vietname, Kambodži, Iraku, Líbyi), by mohlo dôjsť k záveru, že za každých okolností je nevyhnutná podstata humanitárnej intervencie naplnená. Kritici humanitárnej intervencie taktiež tvrdia, že hovoriť o intervencii je jednoduchšie ako jej samotné vykonanie. Táto námietka voči humanitárnej intervencii vidí problém v tom, že k schváleniu humanitárnej intervencii nemá dôjsť jednoducho preto, že zhoršuje situáciu v štáte, ktorý je predmetom útoku a použitie sily má za následok väčšie komplikácie. Napriek tomu toto stanovisko nie je vyslovene proti humanitárnej intervencii a použitiu sily, ale zdôrazňuje, že medzinárodné právo by malo nájsť spôsoby ako minimalizovať komplikácie, ktoré prichádzajú z realizáciou humanitárnej intervencie. Ďalšou politickou námietkou voči humanitárnej intervencii je pohľad na ozbrojený konflikt a jeho následky; bombardovanie a zmrzačovanie, ktoré vytvárajú názor, že takéto prostriedky nemôžu slúžiť ako prostriedky na ochranu ľudských práv. Je opodstatnené tvrdenie, že takýto devastujúci zásah je popretím ľudských práv ako takých. Táto námietka vychádza z presvedčenia, že „humanitárna intervencia“ je rozporuplným pojmom, na základe ktorého žiadna intervencia z praktického pohľadu nie je humanitárna a to práve z dôvodu vedľajších škôd, ktoré spôsobuje. Je možné argumentovať, že hoci humanitárna intervencia môže viesť k náhodným obetiam, intervencia je stále humanitárna, ak jej podstatou je zastavenie strát na životoch a takýto zásah hoci môže spôsobiť nečakané straty na životoch, zachráni ich viac ako, keby k humanitárnej intervencii nedošlo.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. ABIEW, F. (1999): *The evolution of the doctrine and practice of humanitarian intervention*. Kluwer Law International, 1999.
2. ALVAREZ, J. E. (2008): The Schizophrenias of R2P. In: *Human Rights, Intervention, and the Use of Force*. Oxford: Oxford University Press, 2008. s. 275-284.
3. BÍLKOVÁ, V. (2010): *Odpovědnost za ochranu (R2P): Nová naděje nebo staré pokrytectví?* Praha: PFUK, 2010.
4. BROWNLIE, I. (1998): *Principles of public international law*. Oxford: Clarendon Press, 1998.
5. BROWNLIE, I. (1963). *International law and the use of force by states*. Oxford: Clarendon Press, 1963.

6. EVANS, G. (2006): From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect. In: *Wisconsin International Law Journal*; 2006, vol. 24, no. 3; s. 703-722.
7. FRANCK, T. M. (1990): *The Power of Legitimacy Among Nations*. Oxford: University Press, 1990.
8. GARCIA LABAJO, J.M. (1997): La prohibición del uso de la fuerza: la intervención y la injerencia humanitaria. In: *Revista española de derecho militar*, 1997, no. 70, s. 145-161
9. GIBBS, D.N. (2009): *First do no harm: humanitarian intervention and the destruction of Yugoslavia*. Nashville: Vanderbilt University, 2009.
10. GRAY, C. (2006): *International Law and the Use of Force: fully updated second edition*. New York: Oxford University Press, 2006.
11. CHARNEY, J.I. (1999): Anticipatory humanitarian intervention in Kosovo. In: *American journal of international law*, 1999, vol. 93, no. 4, p. 834-841.
12. JOYNER, C.C. (2009): The Responsibility to protect: Humanitarian Concern and the Lawfulness of Armed Intervention. In: *International Law: Classic and Contemporary Readings*, 2009. p. 693-23.
13. KRITSIOTIS, D. (2009): Public International Law and its Territorial Imperative. In: *Michigan Journal of International Law*, 2009, vol. 30, no. 3, p. 547-566.
14. KWAKWA, E. (1994): Internal conflicts in Africa: is there a right of humanitarian action ? In: *African Yearbook of international law*, 1994, vol. 2, p. 9-45.
15. MOORE, J.N. (1966): *The lawfulness of United States assistance to the Republic of Vietnam*, 1966.
16. NEWMAN, M. (2009): *Humanitarian intervention: confronting the contradictions*. London: Hurst & Company, 2009.
17. Sarkin, J. (2008): Humanitarian Intervention and the Responsibility to protect in Africa. In: *Africa's Human Rights Architecture*, 2008, p. 45-67.
18. Tesón, F. R. (2005): *Humanitarian intervention: an inquiry into law and morality*. Transnational Publisher, 2005.
19. Vršanský, P. (2000): Humanitárna intervencia v medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, 2000, roč. 83, č.6, s. 513-516.